የኣብዴ ውሸ በሸፌ

አበራ ቀሳ (ዶክተር)

ኅዳር 1967 ዓ.ም.

የአበደ ውሻ በሽታ /ራቢስ/

ሌሎች መጠሪያዎቹ (ሲኖኒምስ) ፡- የዕብድ ውሻ በሽታ፣ የውሻ አበዳት፣ ለሳ፣ ኃይድሮፎቢያ፣ ሬቢ፣ ሬቢስ፡፡

ገለፃ (ዲስክሪፕሽን)፡- ይህ በበሽታው በተያዘ እንስሳት በተለይም የውሻ ንክሻ ምክንያት የሚመጣ አጣዳፊ የማጎዳል ዩሎ ወቅት ለእንስሳትንና ሰዎች የሚችል ዋና ይረሰ በሽታ ነው፡፡ በውሻውም ላይ ዋናዎቹ ምልክቶች የጠባይ መለወጥ፣ አካል መደንዘዝና ሞት ናቸው፡፡

ታሪክ (ሂስትሪ)፡- በእርግጠኝነት ለብዙ ሺህ ዓመታት ከቆየ በኋላ በአሥራ ዘጠነኛው ምዕት ክፍለ ዘመን ፖስተር ወሰቀ ያለ ጥናት አስናውና መከላከያ ሠራለት፡፡

ስርጭት (ዲስትሪቢውሽን)፡- ከጓደ ነውዚላንድና አውስትሬሊያ በሽታው ያልገባባቸው ደሴቶችና በሽታውን ከወፉት እንደ ብሪታኒያና የስካንዲኒቪያ አገሮች በስተቀር በሽታው የትም አለ፡፡

የሚበዛበት ወራት (ሲዝናል ኢንሲደንስ)፡- ውሾች በበዛት በሚገናኙበትና በሚነቁበት ሰዓት በተለይ በሰሪያ ጊዜ ይበዛል፡፡

በሽታው የሚይዛቸው (ሰሰፕቲቢሊቲ)፡- በመሠረቱ የውሻ፣የድመትና ሥጋ የሚበሉ እንስሳት በሽታ ነው፡፡ ነገር ግን የአካላቸውን ሙቀት የሚቆጣጠሩ እንስሳትንና በሰውም ይገድላል፡፡ (በሽታው ይዞ የሚድነው የሌለት ወይም ዘር አለ፡፡)

ምክንያት (ኢቲዮሎጂ)፡- በሽታውን የሚያስከትለው መነሻ ረቂቅ የሆነ ነርቭን አንጎልንና የምራቅ እጢዎችን በማጥቃ ቫይረስ ነው፡፡

መተላለፊያ (ትራንስሚሽን)፡- በሽታው የሚተላለፈው በታመመው እንስሳ በተለይ ውሻ ንክሻ ነው፡፡ የበሽተኛው ውሻ ምራቅ ዓይን፣ አፍና ቁስል ላይ ሲያርፍ በሽታው ሊይዝ ይችል ይሆናል፡፡ በሽታው ከእንስሳ ወደ ሰው እንዲ ከሰው ወደ ሰው በይ ተላላፍም ጥንቃቄ ያስፈልጋል፡፡

የጉዳት አመጣጥ (ፓቶጀኔሲስ)፡- ቫይረሱ በነከሸው ምክንያት በተወጋበት ቁስል ለጥቂት ቀናት ከቆየ በኋላ ነርቭ ላይ ይወጣሉ፡፡ ኋላም ነርቩን በመከተል እየተበዙ በመሄድ አንጎል ይገባሉ፡፡ አንጎል ከደረሱ በኋላ ነርቮችን በመከተል ከአንጎል ወደ ውጪ ይወጣሉ፡፡ ከሚሄዱባቸውም የአካል ክፍል አንዱ የምራቅ እጢዎች ነው፡፡ በተለይ አንጎል ውስጥ የነርቮችን ሕዋስ በማጥቃት የአካልን መደንዘዝ ያስከትላሉ፡፡

/ስቀ

<u>የመቀጠሚያ ጊዜ</u> (ኢንኩቤሽን ፔሪዮድ)፡- በሽታውን የሚያስከትሉት ቫይረሶች አካል ውስጥ ከገቡና ተከትሎ የመጀመሪያዎቹ የበሽታው ምልክቶች የሚታዩበት የጊዜ ገደብ ከ12 ቀናት እስከ 6 ወራት አንዳንዴም ከዚያ በላይ ሊሆን ይችላል፡፡ የዕብድ ውሻ በሽታ የመቀጠሚያ ወይንም ስር የመስደጃ ጊዜ እንደ እንሰሳው ዓይነት፣ እንደ ቁስሉ ከበዱነትና በከበበው ያሉ ነርቮች ብዛት እን ዲሁም ሌሎች ምክንያቶች ሊለያይ ስለሚችል በአጋጣሚ እንደተለመደው አርባ ቀን መቁጠር ላያዋጣ ይችላል፡፡ አብዛኛዎቹ ውሾች በተነከሱ ከ15 እስከ 25 ቀናት የበሽታው ምልክቶች ይታዩባቸዋል፡፡

<u>ምልክቶች፤</u>(ክሊኒካል ሳይንስ)፡- የመጀመሪያዎቹ የመታመም ምልክቶች /ፕሮድሮማ/ እንግዳ ባሕርይ /ቢሄቪየር/ ወይንም ፊዘዝ ጠባ/ ልዩ ይሆናል፡፡ እን ዳንዱ ውሾ ንዴተኛነትና ፊዘዝነት /ለቲክል/ ይፈራረቁበታል፡፡ በዚህ የተ ነሳ የተለያዩ የበሽታው ዓይነቶች አሉ ይባላል፡፡

ከሰስት ቀናት በላይ ከማይቆዩት የመጀመሪያዎቹ የመታመም ምልክቶች ቀጥሎ የጠበዩ ሰውት ነው፡፡ በዚዋርጅው በስቢትን የሚሸፍው ክፍቶች ይሆናል፣ ክፍ ቶቹ መሸስንና መደበቅን ይመርጣል፡፡ ውሻው መንቀሬጠጥ ያበዛል፡፡ የማይታዩ ነገሮች ይታዩታል፡፡ ለምሳሌ ያሀል የሌለ ዝንብ በአየር ላይ በአፉ ይዞባ ይታያል፡፡ ይህ ያልተለመደ ጠባይ ውሻው ጤናማ አለመሆኑን ሊያበውቅ ይችላል፡፡ እንዲያውም በሰማይፈልጉ ክተገደደ ሊናከስ ይችላል፡፡ ከሳበበሉት ለበሱ ለመጠ ከይፈልግም፡፡ ደንገጥ ስለሚሆን ሁከትና ቀጠ ያበዛል፡፡

የመጀመሪያዎቹ ምልክቶች ከንዳበቀ በፈዘዘው ዓይነት የተያዘውን ውሻ መደንዘዝ (ፓራሊሲስ) ይጀምረዋል፡፡ በታችኛው መንጋጋ መደንዘዝ የተነሳ አፉን መገጠም ስለሚያቅተው በአቢቱ የሚያሰበው ጉሮሮው ውስጥ እንዳ ነገር ተቀርቀ ሮል ክማለት ነው፡፡ ውሻው ትኩሳት የለውም፡፡ አስተያየቱ የትዝዝ ነው፡፡ መብላትና መጠጣት አይችልም፡፡ ያይናርና ለሆዱ ይበዛበታል፤ ቁስሉን መላስ ወይንም ማከክ ያበዛል፡፡ ውሻው መናከስ በይችልም አፉን ለመክፈት መቆከር ቫይረሶችን ሊናፉት የሚችሉትን ፊቅቅ መከላከት ስለሚሆን አደገኛ ነው፡፡ ውሻ ሬሬ ከመሆኑም ሌላ በበኃቹ ዓዓይን ሽፋል ይዞረጋል፡፡ በዚህ ጊዜ ደከማና የተለወጠ ይሆናል፡፡ መሰሉንም በሚገበ ለበበስ ስለማይችል ቀጭስ ይታያል፡፡ አንዳንዱ ውሾች እነዚህን ምልክቶች የሚያሳዩት ሰቀቂት ቀናት ከጠፉ በኋላ ወደ ቤታቸው በመለሱ ነው፡፡ ውሻው ለበኪዳከም ደረስ ጉርንን በሰ ደመፀ ደጋ ገም መጨሁን ይቀፕላል፡፡ በመጨረሻም ከፊት በኩል ያለው አካሉ በመደንዘዝ ውሻው ተዘለናፈና ቡፖገት በልቀሰ ጊዜ ውስጥ ይሞታል፡፡

/ስም

በኃይለኛው ዓይነት የተያዘው የመጀመሪያዎቹ ምልክቶች መታየት ከገባበት ዘረት ይጀምራል። የሚንቀሳቀሱ ሕይወት ያላቸውና የሌላቸውን ሁሉ ይነክሳል። የዲሊሽና ደፋር ይሆናል። አስተያየቱ ጉቱ ነው። ለሀጭ፣ ያዩናና ሽውራራነት ሊኖር ይችላል። ዱንጋይ ስንጨትና ገለባ ከመብላት አይመለሱም። ለንስሳ የተከበ ሥጋ ግንኙት ይበዛለታል። ጊዜ ወይም ረዥ ከጀመረ የሚንቀጠቀጥ ነገር ከልማረከው መሰመሩን አይተዉም። የአነሳሰት መንጋ በጋጠው ሁሉንም ለመንከስ ይሞክራል። ሲናከስ አይወሆም፣ በመቃም አያስቅሙም። ሌሎች ውሾች ግን መታመሙን ስለሚያውቁ ይሸሹታል። ቢታሰርም በዐቀበ ለማምለጥ ጥርሶቹ እስኪሰበበሩ ይታገላል።መጊዘ ስለሚያበዛ በቀላሉ ይከሳል።በየበታው ቁጢጥ ቢልም በገሬው አይወጡለትም። በመጨረሻም የጋሳ አገሮች ስለሚደነዝዙ ከምሰት ቀን በልበለጠ ጊዜ ውስጥ ይሞታል።

ከሁለቱ አንዱ ዓይነት ያለባለበት የመጀመሪያዎቹ ለንዳቡቀ ሌሎቹ ምልክቶች ሊፈራረቁበት ይችላሉ። ሆኖም ብቻውን መሆን ይወዳል።ቁጡነትና ተናካሽነት ወይም የመንጋጋ መደንዘዝ አይታይበትም። ስነኩት ግን አደገኛ ነው። ከመሞቱ በፊት አካሉ የሚደነዝዘው እንደፈዘዘው ከፊት ጠከል ወይም ስንደ ኃይለኛው ዓይነት በኋላ ሰይሆን አካሉን በሙሉ ነው። ዘረት ስለማያበዛ ኃይለኛው ዓይነት ከያዘው ጋር ሲነጻጸር እንዲ ሁለት ቀን ቆይቶ ይሞታል።

<u>መለያ</u> (ዲያግኖሲስ)፡- የቁስሉ መኖርና ከሌላ ውሻ ጋር የመጣላት ታሪክ ጠቃሚ ና ቸው። ምርመራ በተንቃቄ ከተደረገለት በኋላ መታሰር አለበት። ብቻውን መሆ ንና መታሰርን ለ/ለስትሮፍቢያ/ ስለማይወድ የበሽታው ምልክቶች መታየት ይጀምራሉ። ለሁሉም ውሻው ታስሮ ሌሎች ምልክቶችን መጠበቅ ያስፈልጋል። ያበደ ውሻ ጉሮሮ ውስጥም የተቀረቀረ ነገር ሊኖር እንደሚችል መረጃት የለበትም።ስበ ዘኛውን ጊዜ በበሽታው የተያዘ ውሻ ከአሥር ቀናት በነበ ጊዜ ምልክቶቹን በማ ሳየት ይሞታል። ለማረጋገጥ የአንጎል ምርመራ ያስፈልጋል።

<u>ተመሳሳይ ስሰበቶች</u>፣ (ዲፍረንሺል ዲያግኖሲስ)

1. ዲስቴምፐር፣ ዩሁና ስንደ ፈንገሬሰይቲስ ያሉ በሽታዎች ውሻውን በጠበና ያበጥበጠ ስለሚያደርጉት ሊያበሱቱ ይችላሉ። እነዚህ በሽታዎች ግን አበ ሰቶቹን ምልክቶች የሚያስከትሉት አልፎ አልፎ ለጥቂት ደቂቃዎች ብቻ ነው።

/ሎው

2. መመረዝ (ፖይዝኒንግ)፡- አንዳንድ መርዞች የሚያስከትሉት የአንጎል መታወክን የሚመስሉ ምልክቶችና የውሻ አበደ የመጠርጠሪያ ምል ክቶች መለየት አለብን፡፡

<u>የላቦራቶሪ ምርመራ</u> (ክሊኒካል ፓቶሎጂ)፡- በበሽታው ተጠርጥሮ ወሻ ታስሮ ከሰከሞት መጠበቅ እንጂ መግደል የለበትም፡፡ መግደል ከሰበትም አራሱ ለምርመራ ስለሚ ያስፈልግ ልቡ ሳይ በቀይት ማምጣት ነው፡፡ በሽታው ከሚገድላቸው ወሾች ውስ ከሰ አብዛኛዎቹ ውስጥ ኔግሪ ቦዲስ የሚባሉ የቫይረሱ ቸ(አካል) ቅርቅሮች በሲ ለርበ ክሰቲይኒንን ዛዱ ሊታዩ ይችላሉ፡፡ የሚያስተማምነው ግን ፍሎረሰንስ አንቲቦዲ ቴክኒክ የሚባለውና ከዚህም የተሻሉ መንገዶችን መጠቀም ነው፡፡ በአሁኑ ጊዜ የዚህን ምርመራ የአንጎል ምርመራን ሥራ በአገራችን የሚሠራው ከዚሁ ከበሽታ ንክሉ የሚገኘው የሕዝብ ጤና ምርምር የሚሠራው ላቦራቶሪና የቀንድ ከብት ዳሰሳ የሚያገለግል ጤና ቀበቶ ክፍል ነው፡፡ ለላቦራቶሪ የሚላከው የወሻው ጭንቅላት በልዩ ቅዝቃዜ ተይዞ ነው፡፡ (ለረጅም ጊዜ ከመቆየት በፊት መቀልጥ የለበት ጊዜያቶች ማምለቅ ያስፈልጋል፡፡ ከነዚህ ከተገኙና በታወቀ ለላቦራቶሪ ቅርብ ከሆነ ጭንቅላቱን በሚያፈሰ ፕላስቲክ ከረጢቶች ወስጥ አድርጎ በረዶ የሞላበት ሳጥን ይችላል፡፡) ሆኖም ይህን ሥራ ለከንበበት ሐኪሞችና ለረዳት የላንበበት ሐኪሞች መተው ይበ ጃል፡፡

<u>የረሃ ምርመራ</u>(ፖስት ሞርተም ኤግዛሚኔሽን)፡- ወሻው በሚገባ ሰመዝገና ሰውዶ በለ መቻሉ ከሰነትና ሰዳ ልዳ የአከል ክፍሎች ደረቅ በሰው ይታያሉ፡፡ በጋይሰኛው ዓይነት በተያዘው ዉጋሬ ውስጥ ፊንጋይና አንገቢት ሊኖሩ ይችላሉ፡፡ ረብው መክበር ወይንም መታመል አለበት፡፡

<u>ሕክምና</u>(ትሪትመንት)፡- ምልክት ማሳየት የጀመረን በሽተኛ ማዳን አይቻልም፡፡ የተነ ከበጎ ሰው ወይንም ለንበዘ ግን ከንደተነከሰ ሕክምና ከተጀመረ ማርከስ ይቻላል፡፡ ማርከሸው አሰመራ በሠራው በሥራው አይከላኒትና ዉዳነት የተገበ በሁኑ ጊዜ ማር ከሸው በሥራው ለደሰሚነትና ዉዳነት የተገበ በሁኑ ጊዜ ማርከሸው ለሰው ከገቢ ሳስንሰበት አይበጥም፡፡ በበሽታው በተጠረጠረ ወሻ የተነከሰ ሰው በይመል በያ ዱር ሐኪም ቤት መሄድ አለበት፡፡ የተጠረጠረው ወሻ ለአሥራ አራት ቀናት ታስሮ ምገኘ መልበት ከሰበየ ለሰመታወም ቅርጥር መሰቀቅ አለበት፡፡ የተነከሰ ሰው ካለ የአንበበት ጤና ቀበቶ ወኪሉ ለአከበበው የሕዝብ ጤና ቀበቶ ወኪል ሪፖ ደያበውት ያስፈልጋል፡፡ በመቸኛ ወሻ የተነከበውን አንበሳ ሥጋና ወተት ተቃዎ ሰይ ማቃል ስለማይፈለግ (ቀንቅሳቶን ማስመርመር ቢቻልም) ገደሉ ማቃጠል ወይ ንም መቅበር ነው፡፡

ሎቀ

መድህን (ኢሙኒቲ)፡- አንዳንድ ወፎች፣ እንስሳትንና በጎችን በሽታው በተፈጥሮ አይዛቸውም፡፡ በሽታውን ለአንድ ዓመት ለወፍ የሚከላከል ክትባት አሠራ ይሠራል፡፡ ይህ ክትባት ወር በላይ ዕድሜ ላላቸው ወፎች የሚያገለግለው የሚበለው በሰውነት ልዩነት በሚወጉ በበሽ መርፌዎች ነው፡፡ ከ6 ወር በላይ ዕድሜ ላላቸው ወፎች በሽታውን እስከ በበሽ ዓመት የሚከላከሉ ከውጭ አገር የሚመጡ ክትባቶች አሉ፡፡ ይህ ክትባት ለተከበው ወፍ በሰቤት የሚሰጥ በር ቲፊኬትና በወሽው ያለንገት ዘለበት ላይ የሚንጠለጠል ያተተበትን ዓመተ ምህረት የሚያበይ በመሰብ መሰከ የተሠራ መታወቂያ ይበጣል፡፡ መሰቀሉ ላይ በአውሮፖ አቆጣጠር ከተሰራው ዓመተ ምህረት ጋራ ለበስት ዓመታት በሽታው ወፎን አይይዘው፡፡ እንደ ክትባቱ ዓይነት በጋሙ ቱ ሮራጉ ሮዩ በበሽ ዓመት ሊበከብ የሚያስተፍም ጥንቃቄ ፕሮፊላክሲስ ነው፡፡

ቁጥጥር (ኮንትሮል)፡- በበቸሳዎች በበተቀር ወፎች በሙሉ መከተብ አለባቸው። ማሰ ወንቀቂያ ከተከበ በኋላ በሰቤትና የዘለበት መሰቀል የሌላቸው ዘቀሬ ወፎች በማዘጋጃ ቤቶች መገደል ይኖርባቸዋል፡፡ ያከበበውን የዓር አሬዊት ቁጥር መቀነስ ያስፈልጋል፡፡

ማስወገጃ (ኢሬዲክሽን)፡- ሰርቲፊኬት የሌለው ወፍ መገደል አለበት፡፡ ከውጭ አገር የሚመጡ ወፎችና ሥጋ በል እንስሳት ለሰይሰት ወራት በኳራንቲን ይቆያሉ፡፡ ተበርገ የመበባለት ከመርዝ ወይም ደስቴምፐር መረጃት አለባቸው፡፡ የዓር አሬዊት በዖርከቸና በዘዎች በመበቀም በሽታው ወደ ቤት እንሰሳትና በው ስንዳይዘመት ይረዳል ከነዚ ሌሎች እንስሳት መረጃት ስሰለባቸው ይህንም ለማደረግ ስለማይቻል በሽታውን ከአገር ለማጥፋት አስቸጋሪ ነው፡፡

በእንስሳትና በሰው የበሽታው ዋና ምልክቶች

ዶሮ ቶች፡- ከወፎች የበሰለ ተናካሽ ጫሎ ይሆናሉ፡፡ ለውጭ አገር የሚመጣ መከላከያ አለ/

የቀንድ ከብቶች፡- ጥርሶቻቸውን ያፋጩሉ፣ ሰህጥ ያዘረከርካሉ፣ መገዝ ያስወስቻቸዋል፣ ቀዘና ተቀገ ይሆናሉ፣ በማከታከል ያጓራሉ፡፡

የጋማ ከብቶች፡- ቁርጠት፣ ኀዘዩዊ የመንጋጋ መቆለፍ፣ የራከቢ ሥጋ ንንኝነት ፍሰንት መወጠር፣ መንገዳገድ፣ የመሬገጥና የመናከስ ፍሰንት መጨመር ይገኝባቸዋል፡፡

አሳማዎች፡- ጫጭነትና ጉርኖ፣ ማቃሰት ይበዛባቸዋል፡፡

ለቀ

ቦታች ፡- ንፅሕና መቅጣጥቃጥ፣ ማቅለሽለሽና ምራቅ መዝረፍ፣ የጉሮሮ ዉጋት መታ መምና መሸማቀቅ፣ ውኃ መጠጣት መዘግየትና የሰውነት መዝለፍለፍ ሊሆኑ ይችላሉ።

አጉል እምነቶች /ሱፐርስቲሽንስ/

ይህ በሽታ በአስፈሪነታቸው ከታወቁት መካከል በመሆኑ በተለይ በውንና ውሻን በሚመለከቱ ላይ ብዙ አጉል እምነቶች ሰፍረው አሉ። በትምህርት ኃይል እነዚህ እምነቶች ከብዙ አገር ቢቀንሱም በአገራችን ግን የሚያምኑባቸው በጣም ቁጥር ብዙ ነው። ከዚህ በታች የተዘረዘሩት ጥቂቶቹ ብቻ ቢሆኑም ትክክለኛነታቸው በምርምር ያልተደረሰበት ወይንም ያልተረጋገጠ ስለሆነ እንዲታወቁባቸው ለማስታወስ ያህል ነው።

1. በሽታውን ከሚገባ በላይ መፍራት፡- የበሽታውን ምልክት ማየት የጀመረን ከን ሰበ ወይንም ሰው ማየት በይጀም እንደተነከሱ አስፈሪው ጥንቃቄ ወይንም ሕክምና ከተጀመረ ቀላል ነገር መሆኑ መታወቅ አለበት።
2. የበሽታውን ስም መጥራት መፍራት፡- ከበሽታው አስፈሪነት የተነሣ የበሽታውን ስም በተለይ ውሻ በሰበት መጥራት ውሻውን በሽታው እንዲይዘው ያደርገዋል የሚሉ አሉ። ይህ ትክክል አይደለም።
3. ውሻውን በሽታው የሚይዘው ውኃ ሲጠማው ነው የሚሉም አሉ። ማንም ሰው የቤት እንስሳውን ውኃ እንዳይጠማው የሚያደርገን ጉዳት እንዳለበት ቢታወቅም ውሻው ስለተጠማ በሽታው አይይዘውም።
4. በሽታው በትንፋሽ አማካይነት እንደሚይዝ፡- በነከሰ ሰለ የተጠመ ውሻ ምራቅ ዓይን፣ አፍ ወይንም ቁስል ላይ ቢያርፍ በሽታው ሊይዝ ቢችልም፣ በደረናው በትንፋሽ ይይዛል ብሎ ውሻውን ያየ ሁሉ መስጋት የለበትም። በዚህ እምነት ሰበብ አንድ በሽተኛ ውሻ አንድ ቤት ገብቶ አንዱ ሰው ከነከሰ ቤት ውስጥ የነበረው ሁሉ ተለክፏል የሚለው ትክክል አይደለም። ነገር ግን ውሻው ሰው ፊት ላይ ተንፍሶ እንደሆን ምራቁ ከትንፋሹ ጋር ተቀስቅሶ ተተንፍሶ ይሆናልና በአቅራቢያው የሚገኘውን የሕዝብ ጤና ጥበቃ ወኪል ማማከር ጠቃሚ ነው።
5. ውሻውን ገድሎ ጭንቅላቱን ማሽተት፡- በበሽታው የተጠረጠረ በተለይም ቁጥት ሰዎችን በሚባቃቱ የነከሰ ውሻ ሲገኝ በዱላ ተደብድቦ ከተገደለ በኋላ ያከበቡት ነዋሪዎች ተጠርተው በአብበበበበት ሬሳው ይቃጠልና ሰዎቹ እንዲያሸቱት ይደረጋል። የማሽተት የመከላከል ኃይል ፍሬቢስ እምነት ነው። ማሽተቱ ጉዳት ባያስከትልም ቀጥሮ ስለሰብ መቅረት አለበት። ሬሳውን ማቃጠሉ ግን ቫይረሶቹ በከባቢው እንዳይሠራጩ ስለሚጠቅም በሌሎች እንዲቃጠል ቢቻል ነቁ ጋር አርክፍክፎ ማቃጠሉ ቢቀጥል ጥሩ ነው።

ለም

6. የአርባ ቀን ጉዳይ፦ ቃንቃ ስንቢን በበሽተኛው ወሻ የተነከሱ ሰዎች በዛውን ጊዜ ከአርባ ቀን በኋላ ጊዜ በምግቡ በተለይ የዚህ በሽታ የመታቀፊያ ጊዜው የማያስተማምን ስለሆነ አርባ ቀን መቁጠር አያስተማምንም። ትክክለኛው ነገር እንደተነከሱ ለከፍ ቤት ሔደ ለበፊሳዊው ሕክምናና ምክር መቀበል ነው። ሽፍሩብኝ በነርቭ ሰይ እየተገዙ ወደ አንጎል ስለሚሄዱ የአንጎሉን ሕዋስ ለማወክ ምልክቶችን ማሳየት የሚጀምሩበት ጊዜ በቁስሉና በአንጎል መካከል ባለው ርቀት መጠን ላለያይ ይችላል። አግሩ ሰይ ከተነከሰው ጋር ሲወዳደር ፊቱ ላይ የተነከሰው ቶሎ ይመታል። ስለዚህ አርባ ቀን መቁጠር ተገቢ አይደለም። አንዳንድ አዋቂ ነን ባዮችም መድኃኒት ከቀመሱ በኋላ የታከመውን ሰው ለአርባ ቀን ወገዝ እንዳይገናኙ ሰንጋ እንዳይበላ ያዝዛሉ። አለማወቃቸውን ለመሸፈንና ቀፉታቸውን ታካሚው ላይ ለማሳረፍ ካልሆነ ወገዝም ሆነ ሰንጋ ከበሽታው ጋር ያላቸው ግንኙነት አልተደረሰበትም።

7. በበሽታው የታመመ ቀንደ ከብት ሥጋ መድኃኒትነት፦ በበሽታው የታመሙ ሰዎችና በሬዎች እየታረዱ የአካባቢው ሕዝቦች እየተቋረጡ ይበላሉ። ሥጋው ሰውን የሰባዱ ወሻ በሽታ እንዳይዘው እንደሚከላከል በፅኑ በማመን በሽታውን ሊያስይዝ እንደሚችል ተደርሶበታል። ስለዚህ የመታመም ምልክቶች የታዩባቸውን ገደሉ ስዩገፉ መቅበር ወይም ማቃጠል ያስፈልጋል። የታመሙ ሰዎችም ወተት ለሕፃናትና ለሰው ምግብነት መዋል የለባቸውም። ቆሞ የሞተን እንስሳ ወደ ጋር ሜዳ አውርዶ መተው በሽታው ካለ ቀበሮና ሌሎች የዱር አራዊትን ይዞ ወይም ተበራጭቶ በተቀዋሚ መንገድ ተመልሶ ቤት እንዲገባ ማድረግ ነው።

8. የሕቡዕ ገልፈሬ፦ የሕቡዕ ቆዳ ልብጥ ለወሻ ሰጥ ወደውን በሽታው አይዘውም የሚባል ሰፊ እምነት አለ። ይህም ያተረጋገጠ በመሆኑ መረጃ አለበት። ሳናውቃለን የሚሉት ሰዎች በመጀው ከበለጠኝ ጋር በመተባበር ምርምር እንዲ ጀመር ካልተደረገ ተረት ሆነው የሚቀሩበት ጊዜው አሩቅ አይደለም።

9. የአገሬ ደር ሕና ሌሎች መድኃኒቶች፦ በታመመ ወሻ የተነከሰን ሰው ወይም እን ሰሳ በሽታው እንዳይዘው ይከላከላል እየተባሉ ከሚሰጡ የአገር መድኃኒቶች አንዱ የአገሬ ሰር ነው። ስለዚህ በተለይም በሕክምና ዓለም መድኃኒት ነው ብሎ የሚወሰደው ተደራሽ ስለሆነ ከብዙ ምርምርና ጥናት በኋላ ነው። በአገራችን ግን ለእንደዚህ ዓይነቶቹ ምርምር እንዳልተደረገ ሰናውቃለን። በወሻ የተነከሰ ሁሉ የዚህ ሰር በጥበት ወጪ ካገኘ እየተከላከለ ይጋቸ ሟሉት የሰው አንጀት በዚህ መርዝ ተፍቶ ይላቀቃል መፍረድ ነውና አይዘነጋ።

/ሰሞ

እንግዲህም ሰበል ኢትዮጵያ ያልተማረ ከቀዬዎች የሰኙም ሰሜሉት በይሆን ሕይ ወት ቀላል ነገር ስለልሆነች በሕክምና መድ በሰበሰበት በዓቶች ሰይ የመቀማ መንን ስደገኛነት ለማስታወስ ነው። የዚህ ስር ጉዳዩ ለነዚ ቀቀሙ እስከሁን ሰሳል ተረጋገጠ በበሽታው ከሙቀት ይልቀ ይህ መርዝ የሚገድላቸው በዓቶች ቁጥር በይበልጥ ከይ ዋናው።

ከነዚህ ያስጋቢና የእንግዶች ሥሮች የነበርና የቀበር ሥጋ የመብሰሉት የአገር መድኃኒቶች በአገል ለምነት ተደግፈው የሌሎች ነገ በዓቶች መዳበሪያ በመ ሆን ሊቀዱ የቻሉበት ምናዎች መካከል የሚከተሉት ናቸው።

ሀ / በአገራችን በሕዝበና በአንበሳ ዉና ጥበቃ ትምህርት የሰለጠኑ በቂ ምሁ ራን በሰለሌት ሕዝቡ አስፈላጊውን እርዳታና ትምህርት ሊያገኝ ስላልቻለ በአገል ለምነት ከመመንና ከመሰቃየት የተሻለ ምርጫ ስላልነበረው።

ለ / ወባው የተነከበውን ለበከል የሚችለው የበሽታው ምልክቶች ከመታየታቸው ከሁሉቱ ቀናት ገደማ በፊት ጀምሮ ነው። በወፍራም ልብስ ሰይ የተነከሰን ሰው የወባው መረቅ ቁስሉን ለይነከው ስለሚችል ሰይታመም ይችላል። አንዳንድ ወባዎችንና በዓቶችን በሽታው በቁጥር አይይዛቸውም። ስለዚህ በወር በፊት የተነከሰው ሁሉ ስለሚፈራ የልቡስ የመከላከል ኃይል ስለሚዘነጋና የእንዳንዱ በዓቶች በበሽታው አለመያዝ ስለሚይታሰብ።

ሐ / አንዱ በሽተኛ ወባ አምስት በዓቶች ያለበት ቤት ውስጥ ገብቶ አንዱን ነክሶ ሲወጣ አምስቱም የአገር መድኃኒት ይቀምሱ። ከጠቂም በኋላ የተነ ከሰው ሰው ሌሎች ቢተርፉ በይሞተም ዉጤቱ እንደማይለወጥ ስለማይወቅ ተነክሶ ጠጥቶም የሞተው ሰው ተረስቶ የተረፉት ወሬ ስለሚገነን።

መ / ሕዝቡ በሰጣይ ያገኘውን እነዚ የበሽታውን ምልክቶች በሚገባ አያውቅም። ታስሮ የከረመው ማስፈያውን የበጠሰ ዕለት ወይንም የጊዜውን ገቢ በሚ ገቡ የሚጠባቀው ቁጥሩ ወባ ብዙ ሰው ከነከሰ አብዩ ቁጣ ተደብደበ ተገ ደሉ የተነከሰው ሁሉ መድኃኒትን ይወስዳል። ወባው ለመታመሙ በዐዋም ስላ ል ተረጋግጠ የተሠራው ስህተት ሊሆን ይችላል። ስለዚህ በልታመመ ወባ የተነከሱት ሁሉ የዳኑት ወባው በለመታመሙ በይሆን በመድኃኒቱ ፍቱንነት ስለሚመስላቸው።

ሠ / ሕክም በማያስተማምን መድኃኒት ከይጠ ቁም። በታመመው ይሁን በልታመመ ወባ የተነከሰው ሰው ወይንም ለነበሰ በመድኃኒት መርዝነት በዓቶች ይገደለው በሽታው እንጂ መድኃኒቱ ነው ስለሚይበል።

ረ/ ስንዳንዱ ብቃኝ ያሉዋትን ከማወሬት ለያቶጠኮም፡፡ ውሾን ኒቶ የሆኑትና የሽ
ትኞችን የጠበቀ ገርግዳ ፈትፍ ተጠያቢስ ከሚበሉ መሸፈኛ ጋር ይወጣል፡፡
ይህን በሚገቡ ያልበተዋሉ ጓደኛ ዋኖር ያለው ሽፍታ ወሰብን የሚሉ ስነቀ
ቂዎች የሚያውሩትን ሕዝቡ ተዋስ በዉ ዉኝ ያዉም እንደ ቶ ውስጥ ዩ ዩስ በ
ሰሉ በያመረሞር ስሰሚያወሬ፡፡

ሰ/ በዚቀቀ እንዲጎን ብ ዋኝ አለባወቃቸውን በሰሚያውቀ (የቃመ) እንደሚያደኝ
ቢገ ገሪም) በቃመ ወገ ቢነከስ ወደ ሐኪም ቤት ይሄዳሉ፡፡ ሕዝቡን ለማቃ
ለሉ ግን ውዶን ኒቃን ከበሽቱ በኋላ ለመፈክም ለበቃገጹ የሆኑ ነክዘዎችን
ያበስበቃለ፡፡ ከዚሁም መካከል ለአርቦ ቀኖች ወገዝ አለመሸገር፤ ስንዴ
ያለበትን አለመቀበር፤ ከየሉ መከሰበል በገኝበቃለ፤ የተነከሰው በሙቀ ቀ
ልከኛ ውዶን ኒቃ አለመሠራቱን ፈስቶ የተነከሸ ሙቀ በወገዘ፤ ለተዋ፤ ቀሳ
ውዬዎ ሰሉ ወክንያት ሙሆኑን በሙ ቅስ ሕዝቡ ስለተወናበደ፡፡

ለሙ

(Page 167)

የውሻ እብደት፣ ከአበራ ሞላ (ዶክተር)፣ ኅዳር፣ ፲፱፻፷፯ ዓ.ም.

Rabies in Amharic, by Dr. Aberra Molla, November, 1974

ኢ-ሜይል | Ethiopian@aol.com
The Pioneers of Ethiopic Computing since 1982!
© ABSHA/ECS 1985-2009 (መብት) የኢትዮጵያ ኮምፕዩተሮችና ሶፍትዌር፣ ፲፱፻፸፯-፳፻፩ ዓ.ም.